

новіч даводзіў, што ў любой дзейнасці — рамесніцкай і творчай — неабходна ўдасканалвацца, што суадносіны паміж творцам і рамеснікам неадназначныя, карэлятыўныя.

Зварот да асэнсавання мастацкіх праблем, творчай асобы — сведчанне пэўнай мастакоўскай сталасці пісьменніка, сродак маніфестацыі сваёй уласнай эстэтычнай праграмы. Украінскі і беларускі класікі ў розных стылёвых планах даследавалі вобраз творцы: Т. Шаўчэнка — у сацыяльна-бытавым і сацыяльна-псіхалагічным, М. Багдановіч — у філасофскім. Вобразы творцаў у гэтых аўтараў аўтапсіхалагічныя. Наглядаюцца пэўныя тыпалагічныя сыходжанні ў мастацкай інтэрпрэтацыі творчай асобы Тарасам Шаўчэнкам і Максімам Багдановічам. Творца для іх — маральна дасканалы, унутрана свабодны чалавек, надзелены надзвычайнай працавітасцю, талентам, імкненнем да пазнання свету, да пастаяннага ўдасканалення свайго майстэрства.

Літаратура

1. Шевченко, Т. Повести / Тарас Шевченко. — Киев: Дніпро, 1986. — 455 с.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / Максім Багдановіч. — Мінск: Навука і тэхніка. — 1991–1993. — Т. 2. — 1993. — 600 с.

Соломія Кость (Львів)

КАРЕЛ ЗАП — ДОСЛІДНИК І ПОПУЛЯРИЗАТОР СЛОВ'ЯНСЬКИХ ЛІТЕРАТУР

Карел Зап — відомий чеський етнограф, фольклорист, редактор, один із перших дослідників чесько-польських та чесько-українських культурних зв'язків періоду літературного відродження у слов'янських країнах у 30–40 рр. XIX ст.

Мету цієї публікації ми вбачаємо в тому, щоб вказати на ті основні моменти творчості й діяльності К. Запа, які свідчать як про його зацікавленість польською й українською літературою, так і про їх популяризацію (дослідження російського дискурсу його творчості — це не менш важливе, але все ж окреме питання; на відміну від інших діячів чеського відродження К. Зап меншою мірою цікавився російською літературою).

У 1836–1845 рр. К. Зап перебував у Львові як державний службовець, а оскільки ще в студентські роки цікавився історією, літературою та краєзнавством, то й тут він продовжив свою краєзнавчу та публіцистичну діяльність. (Зрештою у 1830–40-х рр. багато чеських славістів, дослідників фольклору вирушили в Східну Європу, зокрема К. Г. Боровський поїхав у Москву, К. Зап, Ф. Яхім, К. Піхлер, Л. Ріттерсберг, Я. Коубек у Галичину, натомість у Празі побували О. Бодянський, І. Срезневський, П. Куліш).

У 1843–1844 рр. побачила світ його праця «Дзеркало життя Східної Європи» (друге видання у 1863 р.) — книга нарисів у трьох частинах про Східну та Північно-Східну Галичину. У перших двох частинах, які вийшли під спільним заголовком «Картини, повісті, анекдоти з національного і суспільного життя» (1843), автор вмістив польські та українські оповідання на тему

суспільного життя, різні образки з побуту міщан, жарти. Основною і найбільш ґрунтовною є третя частина збірника — «Стежки і прогулянки по Галицькій землі» (1844), яка вперше показала більшості чехів Галичину як цікаву і багату на традиції та культуру частину Австрійської імперії.

Власне на цей аспект багатогранної діяльності К. Запа ми хотіли звернути увагу. Його заслуги в популяризації ідеї слов'янської взаємності, зокрема в популяризації польської і української літератури (а особливо народної творчості) значні. Невипадково І. Франко зазначив у статті «Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Коллар»: «Особливо два світлі мужі — Зап і Коубек заслужили собі на вдячну згадку яко приятелі і не в одному вчителі наших молодих русинів» [2, с. 258]. К. Зап приїхав до Галичини в той період, коли тут були дуже популярними ідеї слов'янської взаємності. Їх поділяли (з польського боку) А. Бельовський (переклав польською мовою «Слово о полку Ігоревім»), Л. Семенський (переклав «Краледвірський рукопис»), проблеми слов'янської взаємності порушували польські літературні видання («Pamiętnik Lwowski», «Haliczanin» тощо).

Приїзд К. Запа припав на той час, коли в Галичині почалося й українське національне відродження — маємо на увазі «Руську Трійцю». Невипадково М.Шашкевич зазначив у передмові до «Русалки Дністрової», що до роботи їх (тобто, «Руську Трійцю» — М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького) спонукав приклад інших слов'янських народів.

Так, про тісні зв'язки Карела Запа із діячами «Руської трійці» свідчить листування, зокрема з Я. Головацьким, яке опублікував 1909 р. К. Студинський. В одному із листів до К. Запа Я. Головацький писав, що нові чеські журнали так його зацікавили, немов би вродженого чеха, бо на його думку, власне, українці не мають чим похвалитися, а тому він і висловлює слова гордості за своїх побратимів, бо це дає і українцям сили і витримки на шляху українського просвітництва. Часто у листах можемо зустріти і згадки про українських письменників з Великої України, які за сприяння, зокрема, і чехів, у тому числі і К. Запа, встановлювали літературні контакти із галицькими українцями.

У листах до Я. Головацького К. Зап інформував його про чеське літературне життя, зокрема про творчі плани П. Шафарика, Й. Палацького, Я. Ербена, В. Ганки. Важливою і цікавою, на нашу думку, є тема обміну літературою, що прослідковується у деяких листах. Так, у листі від 6.V.1843 К. Зап пише: «Відсилаю тобі через свою дружину (Гонората Запова. — Авт.) пакуночок із книжками ... від Срезневського у подарунок “Українські балади”, від Бодянського через п. Дворжака “Українські казки”, від Чеської матиці “Всесвітню географію”, “Історію Чехії” Томка, “Часопис чеського музею” за 1842, 1843» [1, с. 77]. Часто у листах можемо зустріти і згадки про українських письменників з Великої України, які за сприяння, зокрема, і чехів, у тому числі і К. Запа, встановлювали літературні контакти із галицькими українцями. Наприклад, у листі від 12.IX.1843 до Я. Головацького К. Зап пише: «...хочу тобі повісти, що Гавлічек пише, що Бодянський має до тебе прохання, щоб ти надіслав для його всеслов'янської хрестоматії декілька галицьких народних

пісень і декілька пісень у високому стилі... і обіцяє тобі за це книги, які б ти лише не забажав» [1, с. 89]. К. Зап згадує не лише О. Бодянського. У листах є згадки про літературні контакти К. Запа із І. Срезневським, який переслав для нього водевіль І. Котляревського («Москаль-чарівник») та працю М. Костомарова «Історичне значення українських пісень». Тут же він згадує й інших українських діячів — о. каноніка Б. Левицького, І. Вагилевича, Й. Кобринського, О. Бодянського.

Карел Зап був також дослідником і популяризатором польської літератури. Завдяки знайомству із польськими письменниками, які мешкали у Львові, він вивчив польську мову та заглибився у дослідження історії польської літератури і культури. Це спонукало його до написання відповідних оглядів у часописах «Květy», «Česká včela», «Časopis Českého Museum», у яких йшлося про діячів польської літератури — Кухарського, Мацейовського, Раковського та про важливі культурні події, що відбувалися у Львові. Низка статей була опублікована у часописі «ČSM»: «Stručný přehled nejnovějších plodů literatury polské» («Короткий огляд найновіших творів польської літератури»), «Literatura polská» («Польська література») — у 1838 р., «Nové spisy polské» («Нові польські твори»), «Nejnovější plody polské» («Найновіші польські твори») — у 1839 р., «Přehled současné literatury polské až do roku 1842» («Огляд сучасної польської літератури аж до 1842 року») — у 1844 р.

За словами К. Запа, було декілька вагомих чинників, які сприяли розвитку польської літератури. Це не тільки вплив європейської літератури, а й те, що реформація в західній (католицькій) церкві не мала таких сумних наслідків як, наприклад, у Чехії. Ще один вагомий чинник — це польська мова, яка процвітала і завдяки польській шляхті у Литві та Східній Галичині розповсюдилася від Чорного моря аж до Балтійського, від Дніпра до Одри. Підсумовуючи, К. Зап констатує: «На наймогутнішу вітку західного слов'янства, тобто польську, освіченість західної Європи так глибоко вплинула, що тим самим напрям тілесного і духовного життя у Польщі дещо від східного слов'янства якби відірвався, і промостив свій власний шлях» [4, с. 54]. К. Зап зробив огляд польської літератури від початку XIV ст., коротко описуючи всі основні етапи розвитку — літературу Відродження, бароко, класицизму, романтизму, не оминув увагою і сучасну йому літературу. Особливу увагу акцентував на творах класиків польської літератури Відродження — Я. Кохановського та М. Рея, з творчістю яких пов'язують створення основ польської літературної мови, представників доби романтизму — А. Міцкевича, Ю. І. Крашевського, А. Горчинського, В. Поля.

У публікації «Огляд сучасної польської літератури аж до 1842 року» К. Зап оглянув творчість представників «української школи» в польській літературі (більшість із них народилися в Україні). Це польські літератори доби романтизму (Б. Залеський, С. Гощинський, М. Грабовський, А. Мальчевський, Ю. Словацький, В. Поль, М. Чайковський, Т. Падура), які в своїй творчості зверталися до української історичної тематики, зокрема писали повісті, поеми про козацькі та гайдамацькі повстання, цікавилися українським побутом і

фольклором. Про цих авторів К. Зап писав і раніше — у публікації «Польська література» (1838), де докладніше схарактеризував їх твори, використавши і думки польських літературознавців, зокрема С. Яшовського, який зазначив: «Богдан Залеський з'явився у степах України, на землі історичних спогадів і поетичного життя, співчутливо об'єднаних в сумній думці козака. Цю зворушливу журбу, цю мінливу поетичну душу співу українців збагнув і перелив Залеський у свої думки; це було щось нове, він здивував і захопив своїх читачів...підніс Україну до ідеалу поетичності» [3, с. 423]. К. Зап підкреслив, що деякі думи Б. Залеського стали вже народними, а це, на його думку, є дещо більше, ніж похвала критики. Іншим представником «української школи» у польській літературі був С. Гощинський. К. Зап розповів чеській громадськості про його найвідоміший твір — «Канівський замок», у якому, за словами К. Запа, автор показав те, чого лагідний геній Залеського унікав. У кінці свого огляду К. Зап наводить думку М. Грабовського про те, що представники «української школи» по-різному відображали українську тематику: «Гощинський нам показує Україну гайдамацьку, Залеський описує Україну козацьку, Мальчевський Україну польську, шляхетську. Перший обрав для себе дикі характери, криваві пригоди, прояви взаємної ненависті українця і поляка; інший милується мальовничим життям і лицарськими вчинками старших козаків; третьому дісталася найоб'ємніша частина: меланхолія цих місць і часів, — стосунки між сильнішими і найсильнішими...» [3, с. 428].

Огляд «Найновіші польські твори» (1839) стосується публікацій польських авторів на історичну та народознавчу тематику, зокрема йдеться про В. Мацейовського, Т. Нарбута, Е. Рачинського. К. Зап не аналізує їхні твори, а лише коротко переказує їх зміст, зокрема, це твори: «Про братів чехів», «Польська корона», «Польські герби», «Галицькі старожитності». Стосовно народознавчої тематики, то К. Зап подав короткий зміст двотомного збірника Ж. Паулі «Пісні руського народу в Галичині», які вийшли у Львові. К. Зап вказує, що значна кількість пісень, яка знаходилася у цьому збірнику, була видрукувана вже в «Українських народних піснях» М. Максимовича та в «Русалці Дністровій». Окрім того у Львові в друкарні Піллерів вийшла друком праця «Галерея краєвидів Галичини» та річник, виданий за сприяння А. Горчинського. У цій же публікації він звертає увагу на високий рівень поліграфії у Варшаві, Лейпцігу, Львові.

Треба зазначити, що очевидно не без впливу К. Запа у середовищі чеських письменників (йдеться про К. Гавлічка-Боровського, Я. П. Коубека) формувалася думка про Україну, а саме про окремішність мови та народу. Так, у 1846 р. у часописі «Pražské noviny» у статті «Слов'янин і Чех» К. Гавлічек-Боровський пише про самодостатність українського народу і мови, про придушену свободу України з боку Росії і Польщі, про гетьманів Б. Хмельницького та І. Мазепу. Чеський дослідник Ф. Заплетал у своїй праці «Русини і наші будителі» (1921) наводить цитату із листа Я. П. Коубека до В. Ганки від 25 травня 1833 р., у якому йдеться про подібність української та чеської мов: «Мова русинів є зараз предметом мого головного дослідження, яке

для мене, чеха, викликає велику приємність ... для чеха є справжньою розкішшю розмовляти з русинами» [5, с. 8]. Згодом ці думки він повторив і в своїй рецензії на переклад «Краледвірського рукопису», що його зробив І. Вагилевич. Подібні думки про окремішність українського народу висловлював і К. Зап у своїй публікації «Стежки і прогулянки по Галицькій землі» (1844). Те що, К. Зап з такою прихильністю описував побут, звичаї, традиції українців, зумовлювало інтерес до культури, історії, зокрема і літератури українців як одного із найбільших слов'янських народів.

Підсумовуючи, потрібно зауважити, що ставлення К. Запа до літератур інших слов'янських народів зумовлювалося прихильністю до ідеї слов'янської взаємності. Його погляди на проблему слов'янських взаємин остаточно сформувалися під час перебування в Галичині. Тут він зустрів однодумців в середовищі і польської, й української громадськості (хоча К. Зап зауважив і не завжди справедливе ставлення до українців як слов'янського народу).

К. Зап позитивно вплинув на процес українського національного відродження в Галичині. Він був знайомий з «Руською Трійцею» і завдяки його підтримці І. Вагилевич та Я. Головацький друкувалися в чеських журналах. Важливе значення для розвитку чесько-українських літературних взаємин було його листування з Я. Головацьким. К. Зап цікавився українською народною творчістю, звичаями, традиціями, побутом українців, в результаті чого і появилися друком його «Стежки і прогулянки по Галицькій землі». Завдяки К. Запу чеська громадськість почала більше цікавитися українською літературою і народною творчістю.

Дуже багато зробив К. Зап для популяризації польської літератури у чеському суспільстві. Він інформував чеську громадськість про польське літературне й культурне життя у Галичині, робив огляди польських періодичних видань, які виходили у Львові, описував звичаї та традиції поляків у Галичині. Значною мірою під впливом свого знайомства з польськими письменниками Галичини він написав «Огляд сучасної польської літератури аж до 1842 року».

Література

1. Студинський, К. Кореспонденція Я. Головацького в літах 1835–1849 / Кирило Студинський // Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Т. Шевченка — Львів, — Т. 11–12. — 1909. — 463 с.
2. Франко, І. Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Коллар / Іван Франко. — Київ, 1955. — Т. XVIII. — С. 254–263.
3. Zap, K. Literatura polská / Karel Zap / Časopis Českého Museum. — 1838. — S. 418–430.
4. Zap, K. Přehled současné literatury polské až do roku 1842 / K. Zap // Časopis Českého Museum. — 1844. — S. 53–96, 240–260.
5. Zapletal, F. Rusini a naši buditelé / Florian Zapletal. — Praha, 1921. — 67 s.